

Michael Freeden
MITÄ ON IDEOLOGIA?

Suomentanut Tapani Kilpeläinen

Tämä on näyte.
Osta kokonainen teos osoitteesta netn.fi

niin & näin
Tampere 2019

ENGLANNINKIELINEN ALKUTEOS

Ideology. A Very Short Introduction. First Edition

© Michael Freeden, 2003

SUOMENNOS

© Tapani Kilpeläinen & Eurooppalaisen filosofian seura ry

ISBN-NUMERO

978-952-7189-57-3

KANSI

Pasi Romppanen

TAITTO

Susanna Laurola

PAINOTYÖ

Tallinnan kirjapaino-osakeyhtiö,

Tallinna 2019

KUSTANTAJA

Eurooppalaisen filosofian seura ry

SISÄLLYS

1. Ansaitsevatko ideologiat huonon maineen?	7
2. Ylitetään illuusiot: miten ideologiat tulivat jäädäkseen	19
3. Ideologia teorian risteyksessä	38
4. Kamppailu politiikan kielestä	54
5. Ajatellaan politiikkaa: korttelin uudet pojat	79
6. Titaanien kamppailu: makroideologiat	92
7. Segmentit ja moduulit: mikroideologiat	109
8. Realismia ja surrealismia diskurssissa	120
9. Ärsykkeet ja reaktiot: ideologia näkyy ja tuntuu	132
10. Yhteenveto: miksi politiikka ei tule toimeen ilman ideologiaa	139
Lähteet ja lisälukemista	148
Suomentajan viitteet	154

LUKU 1

ANSAITSEVATKO IDEOLOGIAT HUONON MAINEEN?

Sana ”ideologia” herättää voimakkaita tunnereaktioita. Kerran, kun olin lopettelemassa luentoa, jolla olin korostanut, että poliittiset ideologiat ovat läsnä kaikkialla, muuan mies salin takosassa nousi seisomaan, suoristautui täyteen mittaansa ja virkkoi loukkaantuneisuuden ja halveksunnan sekaisena: ”Väitättekö, Sir, että minä olen ideologi?” Kun ihmiset kuulevat sanan ”ideologia”, he usein yhdistävät sen kommunismin, fasismin tai anarkismin kaltaisiin ”ismeihin”. Kaikki nämä sanat tarkoittavatkin ideologioita, mutta on syytä kehottaa varovaisuuteen. ”Ismi” on tutuhko, aavistuksen halventava termi – ja Yhdysvalloissa jopa ”liberalismi” on saanut samantapaisen sävyn. Se vihjaa, että vallanpitäjät – ja ne, jotka tahtoisivat päästä valtaan – manipuloivat mielivaltaisesti koottua ajatusjoukkoa, joka on varsin kaukana arkielämästä. He yrittävät kontrolloida politiikan maailmaa ja pakottaa meidät ajattelemaan ja käyttäytymään dogmaattisesti. Mutta jokainen ”ismi” ei kuitenkaan ole ideologia (ajattele vaikkapa ”optimismia” tai ”eufemismia”), eikä jokaista ideologiaa tiputeta korkeuksista vastahakoisen yhteiskunnan päälle niin, että se murskaa varsinaisesti kannatetut näkemykset ja vakaumukset ja sitä ryhdytään käyttämään aseena ei-uskovia vastaan. Vastaus, jonka esitän salin

takaosan hämmentyneelle miehelle tässä lyhyessä kirjassa, on sama, jonka Molière pani Jourdainin suuhun, kun tämä ilokseen sai selville puhuneensa proosaa koko ikänsä. Tuotamme, levitämme ja kulutamme ideologioita koko elämämme, olemme siitä sitten tietoisia tai emme. Pitää siis paikkansa, että olemme kaikki ideologeja sikäli kuin meillä on erilaisia käsityksiä poliittisesta ympäristöstämme ja näkemyksiä tuon ympäristön hyvistä puolista ja puutteista.

Kuvittele, että kävelet kaupungissa. Kulman takana törmäät suureen ihmisjoukkoon, joka käyttäytyy kiihtyneesti, heiluttelee lippuja ja huutaa iskulauseita. Sen ympärillä on univormuun pukeutuneita miehiä, jotka yrittävät hillitä ryhmän liikkeitä. Joku puhuu mikrofoniin ja väkijoukko hurraa. Reagoit tulkitsemalla tilanteen nopeasti. Pitäisikö sinun paeta vai liittyä joukon jatkoksi, vai pitäisikö sinun ehkä vain suhtautua välinpitämättömästi? Tilanteen tulkitseminen on ongelmallista. Onneksi useimmilla meistä on tietoisesti tai tiedostamattamme kartta, joka paikantaa havaitsemamme tapahtuman ja tulkitsee sen puolestamme. Jos olet anarkisti, kartta saattaa sanoa: ”Tuo on kansan tahdon spontaania ilmaisua, esimerkki suorasta toiminnasta, jota tarvitsemmekin vääntääksemme politiikan hallinnan pois sortavien ja sanelevien eliittien käsistä. Vallan tulee kuulua kansalle; hallitukset toimivat omien intressiensä mukaan, ja ne ovat kansan tahdon vastakohta.” Jos olet konservatiivi, kartta saattaa sanoa: ”Tuo tapahtuma voi olla vaarallinen. Joukko yksilöitä on ryhtymäisillään väkivaltaisiin toimiin saavuttaakseen päämäärät, joita he eivät ole saavuttaneet poliittisen prosessin avulla tai joita he eivät edes voisi saavuttaa niin. Poliisin täytyy hillitä tuollaista epäoikeutettua ja laitonta käyttäytymistä tarttumalla tilanteeseen ripeästi. Ihmiset täytyy saada hajaantumaan ja, jos he ovat aggressiivisia, heidät kuuluu pidättää ja saattaa edesvastuuseen.” Jos olet liberaali, kartta saattaa sanoa:

”Hienoa! Meidän pitäisi olla ylpeitä itsestämme. Tuo on täydellinen esimerkki yhteiskuntamme moniarvoisesta ja avoimesta luonteesta. Arvostamme eripuraa tärkeänä; itse asiassa rohkaimme siihen sananvapaudesta ja vapaalla yhdistymisoikeudella, ja tuo mielenosoitus on hyvä esimerkki siitä.”

Kuten saamme nähdä, ideologiat kartoittavat poliittisen ja sosiaalisen maailman puolestamme. Emme yksinkertaisesti tule toimeen ilman niitä, koska emme voi toimia tekemättä tolkkua maailmasta, jossa asumme. Mainittakoon, että tolkkun tekeminen ei aina tarkoita hyvää tai oikeaa tolkkua. Usein ideologiat kuitenkin sisältävät paljon tervettä järkeä. Oli miten oli, poliittiset tosiseikat eivät koskaan puhu omasta puolestaan. Eri ideologioillamme tarjoamme kilpailevia tulkintoja siitä, mitä tosiseikat mahtavat tarkoittaa. Jokainen tulkinta, jokainen ideologia on yksi esimerkki siitä, miten tuotamme hahmon – jonkinlaisen rakenteen tai organisoitumisen – siihen, miten tulkitsemme (ja väärintulkitsemme) poliittisiä tosiseikkoja, tapahtumia, sattumia ja toimia, miten näemme kuvia ja miten kuulemme ääniä. Ideologiset kartat eivät edusta objektiivista, ulkoista todellisuutta. Käyttämiemme tai muilta omaksumiemme hahmojen ei tarvitse olla hienostuneita, mutta ilman hahmoja jäämme ymmällemme ja ymmärtämättömiksi, otamme vastaan vain näennäisen mielivaltaisia informaation palasia, joissa ei ole minkäänlaista järjen hiventä.

Miksi ideologioihin sitten kohdistuu niin paljon epäilyä ja epäluottamusta? Miksi niitä pidetään vähintäänkin vieraina karikatyyreinä ellei peräti sortavina ajatusten muodostamista ohjaavina pakkopaitoina, jotka täytyy kumota ja purkaa, jotta yhteiskuntaa voitaisiin suojella aivopesulta ja vääriltä unelmilta? Poliitiikan kielessä on harvoin ollut sanaa, joka olisi vetänyt puoleensa yhtä paljon väärinkäsityksiä ja halveksuntaa. Meidän täytyy siivota sotku syrjään, jotta voisimme tajuta, että

päinvastoin hyvin harvat sanat viittaavat yhtä tärkeään ja keskeiseen poliittisen elämän piirteeseen.

Ideologioita käsitellessään tämä kirja viittaa ennen kaikkea poliittisiin ideologioihin ja väittää, että ideologiat ovat politiikan välineitä. Kun ideologiaa käytetään muissa merkityksissä – kuten silloin, kun puhutaan impressionistien tai Jane Austenin ideologiasta – sana on lainattu tai yleistetty viittaamaan paljon epämääräisempään käsitykseen kulttuuri-ideoista, jotka ohjailevat jotakin aluetta tai ohjaavat puheena olevaa ammattinharjoittajaa. Yksi termin ”ideologia” ongelmista on, että liian monet sen käyttäjistä ovat arastelleet ruiskuttaa siihen kohtuullisen täsmällistä, hyödyllistä ja valaisevaa merkitystä.

Termin ”ideologia” alkuperäinen keksijä Antoine Destutt de Tracy kirjoitti Ranskan vallankumouksen jälkimainingeissa ja pyrki luomaan todellisen ideoita, aatteita käsittelevän tutkimushaaran. Hän pyrki vakiinnuttamaan ajattelun ja toiminnan ihanteet empiirisesti todennettavalle pohjalle, jolta kumpuaisivat sekä ideoiden kritiikki että ideoiden tiede. Pyrkimys sopi erittäin hyvin yhteen 1800-luvun Ranskan positivistisen liikkeen kanssa. Sen mukaan yhteiskuntaa voitiin tutkia luonnon-tieteelle luonteenomaisilla täsmällisillä työkaluilla. Jälkipositivistinen aikakautemme ei enää myönnä, että ihmisen ajattelu ja mielikuvitus voitaisiin esittää niin tarkasti ja pysyvästi kuin nämä tiedon aiemmat luokittelijat ennakoivat. Yksi jäänne täytyy kuitenkin ottaa vakavasti. Destutt de Tracyn aikomukset heijastelevat nykytutkijoillekin tuttua tarvetta: ideologian tutkimiseen tarvitaan ammattimainen ja omistautunut lähestymistapa. Ylistettyämme siis sanan keksijää ja tunnistettuaamme edessä olevan tehtävän etenemme ensiksi tuotteen varhaisiin ja edelleen vaikutusvaltaisiin kehittäjiin, Karl Marxiin ja Friedrich Engelsiin, jotka lähtivät aivan toisenlaiselle linjalle.

niin & näin -kirjoissa ilmestynyt

1. MIKKO LAHTINEN (toim.), *Henkinen itsenäisyys*
2. MARTIN HEIDEGGER, *Silleen jättäminen*
3. RALPH WALDO EMERSON, *Luonto*
4. PEKKA PASSINMÄKI, *Kaupunki ja ihmisen kodittomuus – Filosofinen analyysi rakentamisesta ja arkkitehtuurista*
5. QUENTIN SKINNER, *Kolmas vapauden käsite*
6. PERTTI AHONEN, *Vireällä mielellä – Ymmärtämisen ja eettisyyden mielialat*
7. JULIEN OFFRAY DE LA METTRIE, *Ihmiskone*
8. T. P. USCHANOV, *Wittgenstein in Finland – A Bibliography 1928–2002*
9. MIKA HANNULA, JUHA SUORANTA & TERE VADÉN, *Otsikko uusiksi – Taiteellisen tutkimuksen suuntaviivat*
10. TOMMI WALLENIUS, *Filosofian toinen – Levinas ja juutalaisuus*
11. DANIEL JUSLENIUS, *Suomen onnettomuus – De Miseriis Fennorum*
12. MICHEL ONFRAY, *Kapinallisen politiikka – Tutkielma vastarinnasta ja taipumattomuudesta*
13. J. J. F. PERANDER, *Yhteiskunta uutena aikana & muita kirjoituksia*
14. JUSSI BACKMAN, *Omaisuus ja elämä – Heidegger ja Aristoteles kreikkalaisen ontologian rajalla*
15. NICCOLÒ MACHIAVELLI, *Castruccio Castracanicin elämä*
16. JUKKA PAASTELA (toim.), *Terrorismi – Ilmiön tausta ja aikalaisanalyysijä*
17. LAURI MEHTONEN, *Moderniteetin jäljillä – Tekstejä aistisuudesta, tiedosta ja sivistyksestä*
18. ARTHUR SCHOPENHAUER, *Taito olla ja pysyä oikeassa – Eristinen dialektiikka*
19. JUHA DRUFVA, *Unohdettuja ajatuksia etsimässä*
20. JUHA VARTO & HAKIM ATTAR, *Syvä laulu*
21. JUSSI BACKMAN & MIIKA LUOTO (toim.), *Heidegger – Ajattelun aiheita*
22. KARI VÄYRYNEN, *Ympäristöfilosofian historia – Maaäitimyytistä Marxiin*

23. TERE VADÉN, *Karhun nimi – Kuusi luentoa luonnosta*
24. GUY HAARSCHER, *Tunnustuksettomuus*
25. JOSÉ ORTEGA Y GASSET, *Ajatuksia tekniikasta*
26. TAPANI KILPELÄINEN (toim.), *Kääntökirja*
– *Kirjoituksia kääntämisen filosofiasta*
27. MARTIN HEIDEGGER, *Tekniikka ja käänne*
28. SIMONE WEIL, *Juurtuminen*
– *Alkusoitto ihmisvelvollisuuksien julistukselle*
29. MIKA HANNULA, *Suomalaisuudesta – Erään sukupolven tarina*
30. FRIEDRICH NIETZSCHE, *Tragedian synty*
31. EDMUND HUSSERL, *Geometrian alkuperä*
– *Johdanto Jacques Derrida*
32. WILLIAM JAMES, *Pragmatismi*
– *Uusi nimi eräille vanhoille ajattelutavoille*
33. TUUKKA TOMPERI & HANNU JUUSO (toim.), *Sokrates koulussa*
– *Itsenäisen ja yhteisöllisen ajattelun edistäminen opetuksessa*
34. JUHA VARTO, *Tanssi maailman kanssa – Yksittäisen ontologiaa*
35. GIORGIO COLLI, *Nietzschen jälkeen – Miten tullaan filosofiksi*
36. FJODOR DOSTOJEVSKI, *Talvisia merkintöjä kesän vaikutelmista*
37. MIGUEL DE UNAMUNO, *Traaginen elämäntunto*
38. JOYCE CAROL OATES, *Nyrkkeilystä*
39. MARTIN HEIDEGGER, *Esitelmiä ja kirjoituksia osa II*
40. E. M. CIORAN, *Hajoamisen käsikirja*
41. MARIE-FRANCE DANIEL, LOUISE LAFORTUNE,
RICHARD PALLASCIO & PIERRE SYKES,
Matildan ja Taavetin matemaattiset seikkailut
42. MARIE-FRANCE DANIEL, LOUISE LAFORTUNE,
RICHARD PALLASCIO & PIERRE SYKES,
Matildan ja Taavetin seikkailut tieteen maailmassa
43. OSCAR BRENIFIER, *Keskusteleva opetus*
44. MAUGHN GREGORY, *Filosofiaa lapsille ja nuorille*
45. MARIE-FRANCE DANIEL, LOUISE LAFORTUNE,
RICHARD PALLASCIO & PIERRE SYKES,
Filosofoidaan matematiikasta ja luonnontieteistä
46. JOHN DEWEY, *Taide kokemuksena*
47. PIERRE HADOT, *Mitä on antiikin filosofia?*
48. MARTIN HEIDEGGER, *Mitä on metafysiikka?*
49. ANN MARGARET SHARP, *Nukkesairaala*

50. ANN MARGARET SHARP & LAURANCE JOSEPH SPLITTER, *Kuka minä olen? – Nukkesairaalan opettajanopas*
51. SAMI PIHLSTRÖM, *Elämän ongelma – Filosofian eettinen ydin*
52. NORMAND BAILLARGEON, *Älyllisen itsepuolustuksen pikakurssi*
53. BEATE BØRRESEN, BO MALMHESTER & TUUKKA TOMPERI, *Ajatellaan yhdessä – Taitavan ajattelun työkirja*
54. ROGER-POL DROIT, *Filosofoidaan lasten kanssa*
55. LEENA KURKI & TUUKKA TOMPERI, *Väittely opetusmenetelmänä – Kriittisen ajattelun, argumentaation ja retoriikan taidot käytännössä*
56. LUDWIG WITTGENSTEIN, *Ajatusliikkeitä – Päiväkirjat 1930–1932 & 1936–1937*
57. SIMO KYLLÖNEN, JUHANA LEMETTI, NIKO NOPONEN & MARKKU OKSANEN (toim.), *Kiista yhteismaista – Garrett Hardin ja selviytymisen politiikka*
58. HERBERT MARCUSE, *Taiteen ikuisuus*
59. HEINRICH HEINE, *Romantiikan koulu*
60. MATTHEW B. CRAWFORD, *Elämän korjaajat – Kädentaitojen ja käytännöllisen ammattityön ylistys*
61. TAPANI KILPELÄINEN, *Itsemurhan filosofia*
62. JULIAN BAGGINI & PETER S. FOSL, *Etiikan pikkujättiläinen*
63. FRIEDRICH HÖLDERLIN, *Teokset*
64. MICHEL DE CERTEAU, *Arkipäivän kekseliäisyys I – Tekemisen tavat*
65. ANTTI SALMINEN & TERE VADÉN, *Energia ja kokemus – Naftologinen essee*
66. MICHEL FOUCAULT, *Klinikan synty*
67. JULIAN BAGGINI & PETER S. FOSL, *Ajattelun pikkujättiläinen*
68. ERMANNO BENCIVENGA, *Olipa toisen kerran – 52 ajattelemisen arvoista satua*
69. VILLE LÄHDE, *Niukkuuden maailmassa*
70. MICHEL DE CERTEAU, LUCE GIARD & PIERRE MAYOL, *Arkipäivän kekseliäisyys 2 – Asuminen, ruuanlaitto*
71. MICHEL FOUCAULT, *Parhaat*
72. PIA HOUNI & PERTTU SALOVAARA (toim.), *Filosofi tavattavissa – Ajatuksia filosofisesta elämästä*
73. VERA TRIPODI, *Sukupuolen filosofia*

74. ROBERTO CASATI & ACHILLE C. VARZI,
Ylittämättömiä yksinkertaisuuksia – 39 filosofista kompakertomusta
75. EDUARD HANSLICK, *Musiikille ominaisesta kauneudesta*
– *Yritys säveltaiteen estetiikan uudistamiseksi*
76. MESTARI ECKHART, *Jumalallisen lohdutuksen kirja*
77. TAPANI KILPELÄINEN, *Silmät ilman kasvoja – Kauhu filosofiana*
78. DAVID HUME, *Keskusteluja luonnollisesta uskonnosta*
79. FJODOR DOSTOJEVSKI, *Kulta-aika taskussa*
– *Kirjoituksia Venäjän maasta ja hengestä*
80. STEPHEN TOULMIN, *Argumentit – Luonne ja käyttö*
81. BELL HOOKS, *Rakkaus muuttaa kaiken*
82. GEORGES BATAILLE, *Uskontoteoria*
83. KENAN MALIK, *Monikulttuurisuus*
84. DANI RODRIK, *Globalisaation paradoksi*
– *Miksi globaalit markkinat, valtiot ja demokratia eivät sovi yhteen?*
85. HANNELE HUHTALA, SAMI SYRJÄMÄKI & JARKKO S. TUUSVUORI,
Ajatuspajoista innovaatiokumppanuuksiin. Tapaus Filosofian Akatemia
– *Raportti uusimmasta valmennuskonsultoinnista ja julkisen järjenkäytön ohentuvasta kriittisyydestä*
86. KENAN MALIK, *Moraalin suuntaa etsimässä*
– *Etiikan maailmanhistoria*
87. J. L. AUSTIN, *Näin tehdään sanoilla*
88. EDMUND HUSSERL, *Filosofia ankarana tieteenä*
89. PETER MARSHALL, *Reformaatio*
90. TUUKKA TOMPERI, *Filosofianopetus ja pedagoginen filosofia*
– *Filosofia oppiaineena ja kasvatuksena*
91. JUKKA MIKKONEN, *Metsäpolun filosofiaa*
92. FREDRIK LÅNG, *Kuva ja ajatus*
93. JAN-WERNER MÜLLER, *Mitä on populismi?*
94. GRAHAM PRIEST, *Logiikka*
95. ALDO LEOPOLD, *Sand Countyn almanakka ja luonnoksia sieltä täältä*
96. ELIO LUGARES, *Uni – Sikeydet ja vaikeudet*
97. SAMI SYRJÄMÄKI (toim.), *Vapaus*
98. ANTTI SALMINEN & TERE VADÉN, *Elo ja anergia*
99. SARA AHMED, *Tunteiden kulttuuripolitiikka*

100. ANDRÉ SPICER, *Paskanjauhantabisnes*
101. MICHAEL POLLAN, *Toinen luonto – Puutarhurin oppivuodet*
102. GUILLAUME LE BLANC, *Juoksu – Fyysisiä mietiskelyjä*
103. VESA OITTINEN, *Marx ja moderni*
– *Jatkuvuuksia ja katkoksia Marx-kuvassa*
104. ALVA NOË, *Omituisia työkaluja – Taide ja ihmisluento*
105. LEV ŠESTOV, *Tolstoin ja Nietzchen käsitys hyvästä*
– *Filosofiaa ja saarnaa*
106. RICHARD OSBORNE & RALPH EDNEY, *Filosofia aloittelijoille*
107. MICHAEL FREEDEN, *Mitä on ideologia?*
108. SILVIA BOVENSCHEN, *Vanheneminen – Muistiinpanoja*
109. DONATELLA DI CESARE, *Pysyvästi vieraana*
– *Muuttoliikkeen filosofiaa*

Tilaukset
www.netn.fi/kirjat
niin & näin
PL 730
33101 TAMPERE